

Jonas Kråkvik Tho

Eugenikkens mangefasetterte ansikter

En komparativ analyse av Francis Galton og Jon Alfred Mjøens tanker og ideer om eugenikk

Bacheloroppgave i Historie - bachelorstudium. Det humanistiske fakultet og institutt for historiske studier/institutt for moderne samfunnshistorie

Oktober 2020

Jonas Kråkvik Tho

Eugenikkens mangefasetterte ansikter

En komparativ analyse av Francis Galton og Jon Alfred Mjøens tanker og ideer om eugenikk

Bacheloroppgave i Historie - bachelorstudium. Det humanistiske fakultet og institutt for historiske studier/institutt for moderne samfunnshistorie
Oktober 2020

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Kunnskap for en bedre verden

Innholdsfortegnelse

Innledning.....	2
Sammendrag	2
Norsk/Norwegian	2
Engelsk/English.....	2
Oppgavens oppbygging og tema.....	3
Metode	3
Historiografi og begrepsavklaring	4
Moralisering.....	4
Eugenikk.....	4
Arv og degenerasjon	5
Sosialdarwinisme.....	5
Bakgrunn.....	5
Hoveddel	6
Kildemateriale.....	7
Charles Darwin.....	7
Eugenikken i England.....	7
Francis Galton (1822-1911).....	8
Galton om arv.....	8
Galtons syn på afrikanere.....	9
Galtons syn på jøder	10
Eugenikken i Norge.....	10
Jon Alfred Mjøen (1860-1939).....	11
Mjøen og den nordiske rase.....	12
Mjøen om afrikanere	13
Mjøen om jøder.....	13
Analyse	14
Modeller.....	14
Galton og Mjøen om jøder	15
Galton og Mjøen om afrikanere	15
Rase og arv	16
Konklusjon, refleksjon og kritikk.....	17
Litteraturliste.....	19

Innledning

Sammendrag

Norsk/Norwegian

Fra slutten av 1800-tallet og utover 1900-tallet mot 2. verdenskrig, stod eugenikken som førende biologisk teori i Europa. Det 19. århundre var en periode med massiv endring og vitenskapelig optimisme, der nyvinningene innenfor biologi, psykologi og antropologi la grunnlaget for en ny fasinasjon for mennesket. Det var i denne atmosfæren eugenikken blomstret opp, som en ny måte å kategorisere og vurdere mennesker på etter en tiltenkt verdi. Eugenikkens mål om å forbedre menneskeheten gjennom en nøyere selektering av forplantning skapte stor iver i de akademiske kretsene i Europa, og man så flere forkjempere for teorien tre frem i flere nasjoner. To av disse forkjemperne ble eugenikkens fremste talsmenn i sine respektive land, Francis Galton i England og Jon Alfred Mjøen i Norge. Mellom 1857 og 1940 forfattet begge disse aktørene flere verk som tok for seg eugenikkens mål og teorier, men den dag i dag finner man få akademikere som er villig til å forsvare eugenikkens ideer. Dette er grunnet i at eugenikkens relative korte levetid i stor grad ble avsluttet med 2. verdenskrig, da tanker om selektering av mennesker basert på etnisitet ble sett på i assosiasjon med nazisme, og forkastet. Likevel kan man fremdeles finne flere spor av det tankegodset som forplantet seg i denne perioden i moderne rasisme, og eugenikkens ideer om eksistensen av «overmennesker» lever i den beste velvære hos høyreekstremister verden over.

Engelsk/English

By the end of the 19th century and continuing during 20th century towards the second world war, the eugenics movement became the leading biological theory in Europe. The 19th century was a period of massive change and scientific optimism, where innovations in the field of biology, psychology and anthropology laid the groundwork for a newfound fascination towards humans. It was in this atmosphere the theory of eugenics bloomed into prominence, as a new way to categorize and assess humans based on an imagined value. The eugenic goal of improving humanity by a more careful selection of breeding exited the academic communities in Europe, and several prominent advocates for the theory sprang up in several nations. Two of these advocates became the biggest promoters of eugenics in their respective country, Francis Galton in England and Jon Alfred Mjøen in Norway. Between 1857 and 1940, these two men authored several works of writing which concerned the goals and theories of eugenics, although today one would be hard pressed to find many academics who defend eugenic ideas. The reason for this being that the eugenics movements relatively short lifespan ended with the second world war, as ideas of selection based on ethnicity became associated with Nazism, and disregarded. Nevertheless, one can still find traces of the thoughts that gained a foothold during the period in modern day racism, and the eugenic ideas of "superior humans" still lives on in the minds of right-wing extremists the world over.

Oppgavens oppbygging og tema

Denne oppgaven skal se på Jon Alfred Mjøen og Francis Galtons ideer om rase i perioden mellom 1857 til 1938. Rasehygienens tankegodts var i sterk medvind både i akademiske og politiske sirkler, og det er i denne perioden Mjøen og Galton stod frem som Norges og Englands mest prominente aktører innenfor feltet. Valg av tema kommer av at til tross for eugenikkens fall i relevans som akademisk praksis over tid, er det interessant å se på hvor mye av dagens rasistiske holdninger kan spores til dens teorier. Oppgaven fungerer i to deler. Den første vil se på Galton og Mjøen enkeltvis, for å se på deres generelle ideer om arv og rase, samt se på deres respektive holdninger til det jødiske folk og afrikanere. I del to vil det gjennomføres en komparativ analyse av disse ideene og holdningene, for å belyse i hvilken grad man kan si at Mjøen formet sine ideer etter Galton.

Grunnen til at oppgaven velger å se på jøder og afrikanere som eksempler på de to aktørenes holdninger er flerfoldig. For det første har det tankegodset som eugenikken førte hatt katastrofale konsekvenser for spesielt det jødiske folk, og det er interessant å se om disse resultatene er å spore i Galton og Mjøens litteratur. For det andre hadde begge mennene det som i dag vil være helt sjokkerende beskrivelser av afrikanere, og det fungerer som et godt eksempel på den retorikken, da det skulle bli en av grunnpilarene bak hvit nasjonalisme. Det bringer oppgaven til problemstillingen som lyder som følgende; På hvilke måter ble eugenikken omtalt og beskrevet av det som regnes som eugenikkens far, Francis Galton, og i hvor stor grad kan hans tanker om rase og rasehygiene gjenkjennes i Norske Jon Alfred Mjøens historiske tekster?

Metode

For å kunne se nærmere på problemstillingen har jeg valgt en komparativ, kvalitativ metode. Bakgrunnen for dette valget av metode baserer seg på at oppgavens formål er å belyse de to aktørenes generelle ideer, hovedsakelig ved å se på de bøker og artikler Mjøen og Galton selv har forfattet. Mjøen og Galton produserte rikelig med primærkilder til sammenligning, og da oppgaven skal se på deres konkrete tanker om rase, vil det være naturlig å sammenligne dem baserte på det de selv skrev. Grunnen til at analysen vil være kvalitativ fremfor kvantitativ, er grunnet i oppgavens omfang. Skulle man eksempelvis sett på eugenikken i et bredere perspektiv og omfattet mange flere aktører, ville man kunne produsere et datasett som har kunnet blitt analysert kvantitativt. Dette ville dog mest sannsynlig resultert i en oppgave overstrider omfanget av en bacheloroppgave.

Utfordringene med en komparativ metode vil være at hvis sammenligningen skal kunne ha noen form for legitimitet, er det forbeholdt at den som forfatter analysen har en gjennomgående kunnskap om analyseobjektene. I denne oppgaven, som kun sammenligner to aktører, er dette problemet mindre enn hvis man eksempelvis skulle ha tatt de fremste eugenikker i hele Europa, men det krever fremdeles at de objektene analysert forstås gjennomgående.¹

¹ Hundstad, 2013

Historiografi og begrepsavklaring

Moralisering

Når man skriver om historiske tema som i samtiden var normativt, men som i etterkant har vist seg å være kontroversiell, er det viktig å passe på at man ikke moraliserer fortiden, men heller ser på stoffet så objektivt som mulig. Dette er tilfellet med eugenikken, som var en stuevarm vitenskap før 2. verdenskrig, men som den dag i dag blir sett på som et uttrykk for rasistiske tankegodts. Moraliserende historie var normen fra den gamle antikken og helt frem til rundt 1800-tallet, hvor det skjedde en endring der målsetningen endret seg fra moraliserende historie til vitenskapelig historie. Før denne endringen i prioritet var formålet med historie i mye større grad farget av allmenndannelse, hvor historien skulle stå som eksempel på hva som er rett og galt.²

Likevel ser vi at eugenikken i aller høyeste grad brukes i et moraliserende perspektiv i samfunnsdebatten også i dag. I 2018 publiserte den norske forfatteren Marte Michelet boken *Hva visste hjemmefronten? Holocaust i Norge: varslene, unnvikelsene, hemmeligholdet (2018)*, hvor hun i etterkant har blitt beskyldt for moraliserende historiefortelling. Denne kritikken har kommet fra flere hold, med flere historikere som har utalt seg mot moraliserende historieskriving. Blant andre Ole Kristian Grimnes kritiserer henne for nettopp dette;

*«Michelle skriver anklagende om det hun mener er hjemmefrontledernes unnlåtelsessynder. De skulle ha handlet annerledes enn de gjorde. Slik praktiserer hun en spesiell form for historieskriving – den moraliserende. Hun er ikke interessert i årsakene til at fortidas mennesker handlet slik de gjorde, men i å dømme dem».*³

Grimnes fordømmer boken etter det han mener blir en for enkel og snever tolkning av fortidens motivasjoner, der Michelet ser etter «skyldige» mennesker uten å nyansere at forholdene og situasjonen var annerledes.

Eugenikk

Et av de mest relevante begrepene som er gjentagende gjennom oppgaven er eugenikk. Eugenikk er en lære navngitt av Francis Galton, som baserer seg på å forbedre menneskets biologiske kvalitet. Galton kom med begrepet i 1883, og han regnes som lærens grunnlegger. Hvordan man skulle forbedre den biologiske kvaliteten var et spørsmål med flere svar, og man skiller gjerne her på positiv og negativ eugenikk. Begge baserer seg på selektering av reproduksjon, men skiller fra hverandre da positiv eugenikk betyr å oppfordre til reproduksjon av «høytstående» mennesker, mens negativ eugenikk gikk ut på å begrense reproduksjon av «lavtstående» mennesker.⁴ Tanken bak å forbedre denne biologiske kvaliteten var også basert på at høy biologisk kvalitet sammenfalt med god moral og personlighet, med andre ord var det et ønske om å forbedre verden gjennom arv av «riktige» elementer.

Begrepet rasehygiene brukes for å beskrive de samme konseptene som eugenikk, men har nå blitt et mer historisk begrep som har blitt lite brukt etter 2. verdenskrig. Begrepet kom fra den tyske legen Alfred Ploetz i 1895, og det var rasehygiene som ble

² Sandmo, 2020

³ Grimnes, 2018

⁴ Kyllingstad, 2019

betegnelsen på læren i Skandinavia og Tyskland.⁵ Etter 2. verdenskrig ble begrepet tabubelagt, og eugenikk har blitt tatt mer i bruk i nyere tid for å beskrive det historiske fenomenet.

Det er også andre historikere som har skrevet om begrepene og deres betydning, og historisk sett har det vært debatt rundt bruken av begrepene i samtiden. Som man kan lese i masteravhandlingen til Helge Pedersen; *Gud har skapat svarta och vita människor, jäfvulen derimot halfnegeren (2003)*, kan man ta utgangspunkt i Lene Koch som hevder at rasehygiene og eugenikk er synonyme begreper. Hun begrunner dette ved å argumentere for at eugenikken og rasehygienens omfatter samme praksis, og kan derfor settes likhetstegn mellom. Historiker Rolf Roll-Hansen mener dog det kan eksistere nyanseforskjeller mellom begrepene, da han mente at en av Mjøens største kritikere, Otto Luis Mohr, praktiserte en ikke-rasistisk form for eugenikk. Med dette kan man argumentere for at eugenikken omfatter ikke-rasistiske elementer, og vil derfor skille seg fra begrepet rasehygiene som har en mer negativ betydning.⁶ Denne oppgaven tar i bruk begrepene på samme måte som det har blitt gjort i oppgaven til Pedersen, det vil si at den vil stille seg opp til Kochs definisjon av begrepene som synonyme. Oppgaven vil konsekvent bruke begrepet eugenikk.

Arv og degenerasjon

Begrepene degenerasjon står også sentralt i eugenikken, og kan forstås som tanken om at kvaliteten til genene hos et folkeslag eller nasjon er på tilbakegang. Med andre ord snakker man om en forvitring av gode gener, hvor de over tid blir svakere. En av de mest kjente verkene skrevet om degenerasjon i Norden kommer fra den svenske statsviteren Pontus Fahlbeck som utga *Sveriges adel (1898-1903)*, hvor han argumenterer for at degenerasjon omfattet moralsk og fysisk forvrenging, der genene mistet sin kraft, slik at de over tid vil få svakere og svakere avkom før man blir helt steril.⁷ Denne tanken om degenerasjon og arv går tett sammen, da degenerasjon for eugenikker ofte sammenfalt med raseblanding. Her er tanken at en blanding mellom «overmennesker» og «undermennesker» resulterer i en degenerasjon av de genene som gikk i arv.

Sosialdarwinisme

Opgaven vil også nevne sosialdarwinismen. Det er et begrep som er noe flertydig, men handler generelt om at den sosiale utviklingen av samfunnet fungerer på samme måte som den naturlige seleksjonen i evolusjonsteorien. Med andre ord vil samfunn vil konkurrere med hverandre i kampen om tilværelsen på samme måte som dyr og planter.⁸ Begrepet tar utgangspunkt i en statsvitenskapelig tolkning av de naturvitenskapelige prinsippene fra darwinismen.

Bakgrunn

For å forstå eugenikkens fremvekst i Europa, må man se på når man begynte å konkretisere rasebegrepet og kategorisere mennesker etter deres etnisitet. Selv om eugenikken ikke ble prominent før på slutten av 1800-tallet, kan man allerede finne

⁵ Lavik, 1998, s.14

⁶ Pedersen, 2003, s. 6

⁷ Ibid, s. 7

⁸ Thorsen, 2019

røttene til ideologien i arbeidet til den tyske anatomen Johan Fredrik Blumenbach, som mente at mennesket kunne klassifiseres etter samme prinsipp som planter og dyr. På denne måten kategoriserte han mennesket inn i fem kategorier, hvor den hvite mann var «standarden» og at resterende raser hadde blitt «degradert» som resultat av flere faktorer.⁹ Man ser allerede her klare elementer som man finner igjen i det mer moderne eugenikken, hvor tanken om «over» og «undermennesker» basert på rase utfoldet seg i akademia.

Videre, mot slutten av 1800-tallet tok denne praksisen av for alvor, da flere og flere prominente leger, biologer, anatomer og andre akademikere begynte å forske på mennesket i lys av rase og arv i større grad. En stor faktor i denne oppblomstringen var arbeidet til naturforsker Charles Darwin, som startet evolusjonslærens gjennombrudd og med det, et større søkelys på arv og seleksjon.¹⁰ Darwins yngre søskenbarn Francis Galton finner opp begrepet eugenikk i 1883, og gjennomfører en studie av prominente familier i England hvor han oppdager at ferdigheter går i arv, og konkluderer derfor med at man burde regulere hvem som får barn slik at man kan sikre at de med godt arvestoff reproducerer seg og de med dårlig arvestoff forblir barneløse.

Andre steder i Europa var tendensen den samme. I Tyskland kom Alfred Ploetz med begrepet «rasehygiene» som skulle bli brukt istedenfor eugenikk både der og i Norden, og tankene om rasehygiene i Norge ble hovedsakelig fremmet av Jon Alfred Mjøen. Innen midten av 1900-tallet var eugenikk en etablert del av akademia, og til tross for motstand fra andre vitenskapsmenn som sa seg uenige i Mjøen og andre rasehygienikere i samtiden.¹¹ Tankene til både Galton, Mjøen og Ploetz var ikke identiske, men den overordnede tanken om at hvite europeere var generelt «høytstående» på rangstigen i en verden definert av rasehierarki var de alle omforent om.

For å oppsummere eugenikkens fremvekst kan man si at den ble formet gjennom å ta til seg ulike disipliner utviklet på 1800-tallet, og skapte en teori om rase og arv ut ifra disse. Man snakker da spesielt om sosialdarwinismen, arvelæren, og et økt fokus på mennesket og antropologi. Symbiosen av fremveksten av disse disiplinene i samspill med generelle sosiale og demografiske endringer ved århundreskiftet skape et miljø hvor et slikt tankegods kunne ta rot. Man kan argumentere for at det er denne endringen til et mer moderne samfunn som resulterte i eugenikkens popularitet, da muligheten for større statlig inngripen i individers liv gjorde det mulig å forme politiske forslag basert på teorien.¹²

Hoveddel

Når man ser på eugenikkens fremvekst i Europa i perioden fra slutten av 1800-tallet til midten av 1900-tallet, kan man forstå den gjennom en vitenskapelig legitimering av rasistiske og xenofobiske holdninger i et samfunn i voldsom endring. Den vitenskapelige metode, sammen med evolusjonslæren og overgangen fra et agrarsamfunn til industrisamfunn førte i samtiden til et ønske om å kategorisere og rangere mennesker etter slekt, etnisitet og psykisk helse. Man kan selvfølgelig spore rasisme og tankegodset om «overlegne» mennesker og etnisiteter nesten så langt man kan spore det moderne

⁹ Lavik, 1998, s. 13

¹⁰ Monsen & Tennøe, 1997, s. 15 & 16

¹¹ Lavik, 1998, s. 14

¹² Pedersen H, 2003, s. 34

mennesket, men den akademiske legitimeringen og den vitenskapelige eliten i samtiden systematiserte dette på en ny måte. Man kunne nå peke på respekterte biologer og anatomer for å forsvare hat mot andre nasjoner, kulturer og folk, og ringvirkningene av nettopp denne tanken var med på å sende verden inn i historiens mest destruktive krig.

Kildemateriale

Kildematerialet oppgaven benytter baserer seg i all hovedsak på den primærlitteraturen forfattet av Galton og Mjølne selv. Det har vært noe mer utfordrende å finne kildemateriell til Mjølne enn det var å finne til Galton, da det ikke eksisterer noen form for offentlig arkiv der han har alle sine publikasjoner tilgjengelig. Til tross for dette finnes det dog nokk litteratur offentlig tilgjengelig på nasjonalbiblioteket og universitetsbiblioteket for å kunne danne seg et reelt bilde av hans teorier. Det meste av kildemateriell hentet om Mjølne kommer derfor hovedsakelig fra de to utgivelser av hans hovedverk *rasehygiene* (1914) og (1938), samt utgivelsen av *Det norske programmet for rasehygiene* (1932).

Denne jobben med kildemateriell er noe lettere når det kommer til Francis Galton, da det finnes et offentlig arkiv tilgjengelig med alle hans publikasjoner samlet på Galton.org. På denne måten har oppgaven hatt rikelig med materiell, og utfordringen har heller vært å utelukke digresjonene fra de viktigste kildene til oppgaven. De kildene som oppgaven benytter seg av vil være hans hovedverk *Hereditary Genius* (1892), samt noen brev og en rekke artikler. De viktigste av disse vil være *Africa for the chinese* (1873), *negros and the slave trade* (1857), *Restrictions in marriage* (1906) og *Eugenics and the Jew* (1910)

Av sekundærlitteratur vil oppgavens viktigste bidragsytere være Helge Pedersens; *Gud har skapat svarta och vita människor, jäfvulen derimot halfnegeren* (2003), samt Nils Johan Laviks *Rasismens intellektuelle røtter* (1998) og Raymond Fanchers *Francis Galton`s African Ethnography and it`s Role in the Development of his Psychology* (1983).

Charles Darwin

Når man snakker om eugenikkens fremvekst, vil det være naturlig å snakke om Charles Darwins evolusjonsteorier som informerte denne fremveksten. Charles Darwin var en britisk naturvitenskapsmann og forfatteren av *Artenes opprinnelse* (1859), boken som la frem hypotesen om evolusjonsteorien. I denne boken presenterte Darwin hypotesen om at alt liv er i slekt og utvikler seg etter naturlig seleksjon av de mest tilpasningsdyktige artene. Denne hypotesen revolusjonerte biologien, som før den tid i stor grad baserte seg på religion for å forklare den naturlige verden.¹³ I den originale publikasjonen fra 1859 avstår Darwin fra å inkludere mennesket i denne teorien, men i sin utgivelse *The decent of man* (1871), inkluderer han også menneskeheten i teorien. Denne hypotesen om evolusjon og naturlig seleksjon ble instrumental for eugenikken, og den inspirerte til å se nøyere på menneskets utvikling, nå med ambisjoner om forbedring.¹⁴

Eugenikken i England

Man kan på mange måter kalle England for eugenikkens opphavsnasjon. Ikke bare kommer begrepet derfra, men også mange av de sosialdarwinistiske ideene assosiert med eugenikken sprang opp i de britiske akademiske sirkler mot slutten av 1800-tallet

¹³ Voje, 2019

¹⁴ Pedersen, 2003

og begynnelsen av 1900-tallet. Professor Donald MacKenzie beskriver fenomenet som et eksempel på forholdet mellom vitenskapelig praksis og politiske interessegrupper, da ønsket om å gjennomføre sosialpolitikk på bakgrunn av eugenikk skapte behov for vitenskapelig legitimering.¹⁵ Eugenikken skulle også bli viktig for den generelle vitenskapelige fremgangen i England i denne perioden, da nasjonens fremste akademikere gjorde fremgang innenfor andre akademiske felt gjennom bruk av eugenikkens metoder. Eksempler på dette var fremgang innenfor psykologi og genetikk, men det er også verdt å nevne at disse metodene i stor grad baserte seg på de formålene de ville oppnå med eugenikken. MacKenzie ser dette som et argument for å definere eugenikken som en ideologi fremfor vitenskapelig praksis, og som en kontrollmekanisme for eliten.¹⁶

Man kan heller ikke undervurdere effekten av sosialdarwinismen som stod prevalent som teori i samtiden, da man kan forstå eugenikken som det mest populære elementet av denne. Det kan sies at det er den vitenskapelige grenen som i høyest grad forsøkte å blande vitenskap og sosialpolitikk for å forme lovgivning, da praksisens teorier i stor grad setter søkelys på samfunnsforbedring.¹⁷

Francis Galton (1822-1911)

«I conclude that each generation has enormous power over the natural gifts of those that follow, and maintain that it is a duty we owe to humanity to investigate the range of that power, and to exercise it in a way that, without being unwise towards ourselves, shall be most advantageous to future inhabitants of the earth»¹⁸

Dette bringer oppgaven til Englands fremste talsmann for eugenikken, Francis Galton. Galton ble født inn i det som kan beskrives som den aristokratiske intellektuelle eliten i England, og hadde utdanning innen både medisin og matematikk, dog uten behov for å praktisere dem.¹⁹ Galton har ofte blitt omtalt som eugenikkens far, og gjennom sin familiære relasjon med Charles Darwin, hadde Galton et godt utgangspunkt for å sette spor i den britiske academia. Relasjonen med Darwin kan sies å både gjelde gjennom familiært blod og tankegods, da Galtons eugenikk i stor grad baserte seg på Darwins funn i evolusjonslæren. Galton så hvordan Darwin beskrev hvordan naturlig seleksjon bestemte hvilke egenskaper som føres videre, og så det som sannsynlig at dette også kunne beskrive hvordan mental evne også gikk i arv hos mennesker. I sin publikasjon *Hereditary Genius* (1869) og senere i *restrictions i marriage* (1906) prøver Galton å vise hvordan arv fra begavede menn i større grad produserte begavede barn.²⁰

Galton om arv

Denne tanken om at det er mulig å sette klare likhetstegn mellom arv og mentale evne hos mennesker var sentral for Galtons ideer, og informerte de sosialpolitiske forslagene han presenterte. I debatten om hvilke faktorer som spiller størst rolle for å forme et

¹⁵ MacKenzie, 1976, s. 499

¹⁶ Ibid, s. 500

¹⁷ Farrall, 2019, s. 10

¹⁸ Galton, 1892, s. 1

¹⁹ MacKenzie, 1976, s. 507

²⁰ Bulmer M. G, 2003, s. 44

barns oppvekst, var Galton kritisk til psykologien og sosiologien som han mente i alt for stor grad lente seg mot miljøfaktorer fremfor de biologiske.²¹ Galton på sin side så på de biologiske elementene som de klart viktigste faktorene, og forsøkte å bevise dette gjennom blant annet en studie av engelske høyesterettsdommere i årene mellom 1660 – 1865. Formålet med disse studiene, var å vise til hvordan det ikke er tilfeldig at høytstående medlemmer av samfunnet får suksessfulle barn, og at det derfor måtte være iboende faktorer i barnas biologi som stod bak suksessen.²²

Med dette kan man danne et bilde av Galtons generelle syn på arv og biologi. For han blir spørsmålet om høytstående og lavtstående mennesker i stor grad belyst av deres posisjoner i samfunnet, og at man ofte så sammenhenger mellom suksess og familiære forhold. I lys av dette kan det være verdt å se på hvordan Galton forholder seg til spørsmålet om rase, og hvorvidt han ser på etnisitet som avgjørende for tanken om fysisk og mental arv.

Galtons syn på afrikanere

Når det kommer til Galtons spesifikke syn på enkelte folkegrupper, etnisiteter og nasjoner, er det ingen han anser som mer lavtstående enn afrikanere. I motsetning til Mjøen lagde han aldri en generell beskrivelse av verdens etnisiteter, så man må heller se på hvordan han omtaler dem, hvilken retorikk som brukes og hva han vil oppnå, for å forstå hans syn på dem. Et av de mest slående eksemplene på hvordan Galton gjør sine meninger om afrikanere kjent, er gjennom et brev til redaktøren i *The Times* i 1857, en britisk avis. Brevet har tittelen *Negros and the slave trade*, og utgjør et klart bilde på Galtons forakt for afrikanere.²³

Galtons formål med dette brevet var å forvare bruken av afrikanere i som slaver. Slaveriet hadde innen 1857 blitt avskaffet i Storbritannia, men ifølge Galton var dette negativt da han oppfatter «negros» som underlegne. I hans egne ord ser han dem som mentalt og moralsk forskjellige fra engelskmenn, i den forstand at de har lav kognitiv evne og ikke det samme behovet for frihet. Måten Galton argumenterer for dette på er gjennom en slags paternal holdning om at slaveriet er bra for afrikanere, da han anser de som late og påvirkelige og derfor bedre tjent som tjenere for engelskmenn. Også måten Galton refererer til afrikanere på gir indikasjoner om at han ser på dem som mulig eiendom fremfor medmennesker. Eksempelvis hvordan han refererer til «our blacks, and where we got them», og «I don't think the average negro cares for his liberty as much as an Englishman»²⁴, sier mye om superioriteten Galton følte ovenfor dem.

Andre forfatninger fra Galton demonstrerer også disse holdningene om afrikanere. I et annet brev til *The Times*, i 1873, argumenterer Galton for en oppsiktsvekkende politiske og demografisk endring i Afrika. I brevet *Africa for the Chinese* (1873) uttrykker han eksplisitt hvordan han ser på afrikanere som underlegne, uintelligente og barbariske, og avfeier også at slavehandelen som nylig hadde opphørt, og foregått fra rundt 1500-tallet, er grunnen til afrikansk underutvikling. Med dette slutter han at den «afrikanske rase» ikke evner å opprette en fungerende sivilisasjon, og burde derfor gradvis erstattes med Kinesere. Galton har et positivt inntrykk av kinesere, da han omtaler dem som «endowed

²¹ Bulmer M. G, 2003, s. 45

²² MacKenzie D, 1976, s. 507

²³ Galton F, 1857

²⁴ Ibid

with a remarkable aptitude for a high material civilization».²⁵ For Galton ville en slik migrasjon av kinesere til Øst-Afrika over tid naturlig fremme den kinesiske rase, og demme den afrikanske da kinesere er naturlig anlagt å bygge sivilisasjon. Han argumenterer videre at populasjonsforflytting har hatt gode resultater historisk sett, da han mener at Angelsaksere ble sterkere som resultat av forfølgelse og immigrasjon eksempelvis i 1066 med Vilhelm Erobreren.²⁶ Gjennomsyrende i dette forslaget er hvordan afrikansk selvbestemmelse er en ikke-faktor for Galton, og hvordan han ser på «forbedringen» av verden gjennom biologisk seleksjon og prioritering av raser som et tappert mål, uavhengig av måten man når det på.

Galtons syn på jøder

En av de folkegruppene, om ikke den folkegruppen, som over tid i størst grad ble offer for det tankegodset eugenikken medbrakte, var jøder. Galton, som ved alle definisjoner var en rasist, var dog ikke en like ivrig antisemitt, og fant overlappende elementer ved eugenikken og Moseloven praktisert av jøder. I et intervju med *The Jewish Chronicle* (1910), snakker Galton om eugenikken i forhold til jøder og arv, og sier seg enig i intervjuer ved spørsmål om det eksisterer en positiv sammenheng mellom jødeforfølgelse og eugenikk. Galton, som tilhenger av sosialdarwinismen, har ikke vanskeligheter med å dra paralleller mellom «selekteringen» som ble utført gjennom historisk jødeforfølgelse, og ser det som sannsynlig at det har styrket folkeslaget på sikt.²⁷

Galton utfordres videre på spørsmål om det ikke er umoralsk å se på forfølgelse om positivt for raseutvikling. Galton svarer at temaet er amoralsk, da forfølgelse både kan ha gode og dårlige resultater for raseutvikling. Han trekker igjen frem engelsk forfølgelse som eksempel på fordeler ved forfølgelse når forfølger har gode egenskaper som kan videreføres hos den forfulgte. Moseloven var også et element Galton så som fordelaktig for det jødiske folket, da det oppmuntret til å få mange barn, og at høytstående medlemmer av samfunnet gifter seg og formerer seg med andre høytstående medlemmer. Galton så generelt på religion som et verktøy for å promotere han ideer, dog med forbehold om at den ikke oppmuntrer til sølibat, da dette strider med Galtons ideer om positiv eugenikk.²⁸

Eugenikken i Norge

Eugenikken fikk sin fremvekst i Norge på begynnelsen av 1900-tallet, og som i England var det en stor interesse og fasinasjon over konseptet med arv og rasehierarki. Man kan også si at eugenikken fikk et ekstra løft i Norden da ideen om at høye og blonde mennesker av «den nordlige rase» var det fremste eksemplet for den hvite rase. På dette grunnlaget så man flere aktører innenfor eugenikkens tankegods i Norden legge stor vekt på overlegenheten av «den nordiske rase», fremmet av blant andre Hermann Lundborg og Jon Alfred Mjøen.²⁹

Spesielt i Norge ble eugenikkens inntog preget av debatt og kontroverser. På den ene siden hadde man Norges mest prominente eugenikker, Jon Alfred Mjøen, og på den

²⁵ Ibid

²⁶ Ibid

²⁷ *The Jewish Chronicle*, 1910

²⁸ Ibid

²⁹ Lavik, 1998, s. 33

andre hadde man arvelighetsforsker Otto Lous Mohr. Denne debatten har i ettertid blitt beskrevet som en kamp mellom dilettanter ledet av Mjøen og vitenskapsmenn ledet av Mohr, da begge var respekterte fagmenn innenfor sine respektive felt, var det kun Mohr som hadde sitt område innenfor arv og genetikk. Til tross for dette er det Mjøens bidrag til debatten som huskes best i ettertid, mye på grunn av at hans forskning i stor grad overlappet med politiske motivasjoner, som opprettelsen av programmet for rasehygiene, som fikk sin virkning i samtiden.

Det var dog ikke bare Mjøen som fremmet eugenikken i Norge. Bevegelsen hadde engasjert flere akademikere på begynnelsen av århundreskiftet, og det ble publisert bøker forfattet av blant andre Ragnar Vogt som argumenterte for at Norsk emigrasjon til blant annet Amerika var en positiv tendens da Skandinaver skulle berike alle de områder de berørte. Vogt innlemmet seg også i tanken om rasehierark, hvor hvite Europeere hadde «fremragende åndelig begavelse» mens mørkhudede hadde «ringe åndelig begavelse». Dette synet sammenfaller godt både med Mjøen og Galton som begge mente rasehierarkiet stod sentralt.³⁰

Jon Alfred Mjøen (1860-1939)

«Har den humane tidsalder lært oss at intet liv er så verdiløst at det ikke er verdt å beskyttes, så har rasehygiene lært oss noe nytt: Å skjelne mellom retten til liv og retten til å gi liv»³¹

Jon Alfred Mjøen er kjent som Norges fremste eugenikker og forkjemper. Som kjemiker med doktorgrad fra Tyskland, og dermed akademisk legitimering i ryggen, tok han store steg for å fremme sine ideer gjennom første halvdel av 1900-tallet. De mest åpenbare av disse stegene var lanseringen av «det norske program for rasehygiene», samt publiseringen av hans viktigste litterære verk «Rasehygiene» i 1914, og en 2. utgave av denne igjen i 1938. Det er disse 2 utgavene som innehar det meste av Mjøens tanker om arv og rase, og denne oppgaven kommer til å ta utgangspunkt i denne for å belyse hans tanker om ulike etnisiteter.³²

Med begge utgavene av «Rasehygiene» som referansepunkt kan man skape seg en oversikt over Mjøens generelle ideer om eugenikken. For Mjøen handler eugenikken i hovedsak om å verne det han anså som den overlegne «nordiske rase» fra «degenerasjon», eller med andre ord så han på «raseblanding» mellom norske og andre etnisiteter som negativt.³³ Han åpner 2. utgaven av «rasehygiene» med en forutsigelse om at hans tidsalder, som han definerer som en mekanisk tidsalder, heller vil bli husket som biologiens tidsalder hvor mennesket endelig begynte å se på biologiske elementer for samfunnsendring.³⁴ For Mjøen penetrerte rase og arv mer eller mindre alle av samfunnets sektorer, da han ikke så på miljø og oppdragelse som vesentlige faktorer for et individs utvikling.

Grunnleggende for Mjøens tankegods er tanken om at moderne sivilisasjon bryter med den naturlige orden. Som en stor tilhenger av sosialdarwinismen så han den naturlige

³⁰ Ibid, s. 35

³¹ Mjøen, 1938, s. 19

³² Pettersen, 2003, s. 36

³³ Kyllingstad, 2019

³⁴ Mjøen, 1938, s. 13

seleksjonen av individer som sentralt for det han definerer som naturens orden, og argumenterer for at man gjennom et ønske om å forbedre livet gjennom teknologisk innovasjon har skapt nye problemer. Han snakker om hvordan man har økt forekomst av kriminalitet, åndssvake og «moroner» på grunn av en økning i dårlig arvestoff.³⁵ Det må nevnes at i likhet med Galton så Mjøen på arv som avgjørende for individsutvikling i mye større grad enn omgivelser, så for han vil «dårlig» arvestoff resultere i det han definerer som dårlige mennesker. Til tross for denne holdningen argumenterer ikke Mjøen for en regresjon tilbake til et mer primitivt samfunn, men heller at man former fremtidens samfunn med eugenikken i fokus, slik at den «naturlige orden» kan fortsette. Han avfeide også kritikken at eugenikk forstyrrer den naturlige seleksjonen, og argumenterer for at det er helt motsatt, at eugenikken forsøker å forhindre nettopp denne forstyrrelsen.³⁶

Mjøen og den nordiske rase

Mjøen hadde også utarbeidet en oversikt over de ulike rasene i verden, og da han ser på menneskeraser i et hierarkisk perspektiv, forfattet han en rangering på menneskerasene etter hans oppfattelse av verdige og mindreverdige mennesker. Det hersker liten tvil om at han anser «den nordiske rase» som de mest høytstående menneskene på planeten. Ifølge Mjøen er det mange elementer med «den nordiske rase» som gjør den overlegen, både fysisk og psykisk. For det første anser han den som det fysiske ideal, da den er høy, blond og brukt som modell for de greske og romerske statuene. Videre argumenterer Mjøen for at «den nordiske rase» var å finne i mange av de store familier, adler og menn gjennom tidene, fra antikken til middelalder.³⁷ Igjen faller dette argumentet logikken om at godt arvestoff resulterer i høy sosial status, og derfor vil det «nordiske arvestoffet» reflekteres i «overmennesker» i historien.

Mjøen går også nøyere inn på det han mener er definerende elementer ved «den nordiske rase». Mjøen snakker om det han kaller for «den nordiske rasesjel» og «den nordiske mentalitet», og hvordan den skiller seg fra andre. Han innrømmer at det ikke går an å lage en eksakt definisjon, men at det uten tvil går an å si at det er generelle trender som gjør enkelte mennesker mer «like» enn andre. Det første definerende elementet Mjøen trekker frem som typisk for den «nordiske rase», er det han definerer som «sanndrøhet». Dette står i sterk kontrast med «sydlendingene», som var definisjonen han brukte generelt om folkeslag fra rundt Middelhavet, også definert av Mjøen som «mediterane». Disse sydlendingene hadde til motsetning ikke denne «sanndrøheten», og er tvert imot glad i å lyve.³⁸

«Den nordiske har, om man kan utrykke det slik, ikke så meget «bruk» for å lyve, ikke så meget glede av det. Sydlendingen derimot har en stor og livlig fantasi, han elsker å leke med fakta og begreper og står ofte ganske uforstående ovenfor begrepet «sannhet»»³⁹

Videre snakker Mjøen om et av de viktigste elementene for hvorfor han mener «den nordiske rase» er øverst på den rasehierarkiske rangstigen, nemlig at den hevder seg over andre kognitivt. Han beskriver hvordan «de nordiske» har en sterkere sans for

³⁵ Ibid, s. 16

³⁶ Ibid s. 19

³⁷ Ibid s. 55 & 58

³⁸ Ibid s. 65 & 66

³⁹ Ibid s. 66

logikk og klar tankeevne, samt at den er eventyrlysten og en trang til å erobre og beherske naturen. Når det kommer til «den nordiske rases» negative fellestrekk, nevner Mjøen at «den nordiske» er noe sta og konservativ i tankegangen, dog det kan argumenteres for at dette kan tolkes som i både positiv og negativ retning etter egen oppfattelse.

En av Mjøens største bekymringer er det han definerer som «den nordiske rases selvødeleggelse». Han argumenterer for at siden «den nordiske rase» er eventyrlysten og erobrende, har det resultert i at de har spredt seg over hele verden og opprettet velstand og sivilisasjon hvor enn de endte opp. Til tross for Mjøens tiltenke overlegenhet mente han at siden «den nordiske rase» ikke er vandt til varmere klima, har de dødd ut over

Mjøen om afrikanere

I likhet med Galton, så Mjøen på Afrikanere, nærmere bestemt de fra sør for Saharaørkenen, som de lavest rangerte menneskene i verden på den hierarkiske rasemodellen. Han omtaler disse menneskene som «hottentotter» og «buskmenn», og bekymrer seg i større grad over «raseblanding» mellom «den nordiske rase» og disse enn han gjør andre.⁴⁰ Konseptet med at raseblanding resulterer i negative fysiske og psykiske resultater står sentral for Mjøens forsvar av selektering informert av eugenikk. Han refererer til den Tyske antropologen Eugen Fischer når han påstår at produktet av blanding mellom nordiske og afrikanske mennesker resulterer i såkalte «bastarder», som da ble mer lavtstående enn «renrasede» barn.

«Enhver blanding mellom Europeiske folk og mindreverdige raser – og at negre, hottentotter og mange andre er mindreverdige kan ingen bestride – har uten undtagelse vært fulgt av åndelig og kulturell tilbakegang»⁴¹

Det var med andre ord ikke kun de tiltenkte fysiske egenskapene som bekymret Mjøen, men også det han anså som mental degresjon, da han så Europeere som kognitivt overlegne.

Mjøen om jøder

Når det kommer til det Mjøen beskriver som herbreerne, mener han at det jødiske folk er et spesielt tilfelle. Det at det jødiske folk har eksistert i tusenvis av år, med samme religion og felles kultur, men uten en egen nasjon, var fascinerende for Mjøen. Med tanke på mangel på nasjon i kombinasjon med historisk jødeforfølgelse skulle man tro at folkeslaget skulle ha dødd ut for lenge siden, og Mjøen mener at eugenikken, som i mye annet, også her kunne forklare årsaken. Mjøen ser på religion og slekts-kultur som de viktigste årsakene til overlevelsen, da han mener det har blitt utøvd en slags selektering gjennom en bevissthet om å formere seg innenfor sin egen kultur og religion. Jødene har ifølge Mjøen i større grad syslet med det han i retrospekt ser på som en form for eugenikk gjennom denne kulturen, og derfor stått igjen som et folk som har klart å spre seg over hele verden uten å gå til grunne. Han snakker også om hvordan Moseloven stiller seg imot raseblanding, og går så langt som å si at; «kanskje intet annet folk har trukket en så hensynsløs skarp linje mellom sin egen rase og den rettigheter og de andre

⁴⁰ Ibid s. 33

⁴¹ Ibid, s. 187

raser». (Mjøen, 1938). Den jødiske tradisjonen med å stifte store familier med mange barn mener Mjøen også er en av forklaringene, samt at gifte par oppfordres til å få barn tidlig og ungt og har generelt en større forplantningsdrift.⁴²

Til tross for denne overlevelsessevnen mener Mjøen det ikke er noen garanti for at det jødiske folkeslag ikke ville overleve 1900-tallet, da han mente at de samme kreftene som var i ferd med å utarte andre Europeiske raser som den nordiske, også nedbryter den jødiske. Moseloven som ifølge Mjøen hadde fungert som et vern både for jøder, og imot, var i ferd med å bli forkastet til fordel for dårlig moral og raseblanding. Som et resultat mente han at jødene nå i større grad enn tidligere presenterte en «biologisk trussel» mot Europeiske stater som til gjengjeld blir mer fiendtlige mot dem.⁴³

Analyse

Dette bringer oppgaven til den komparative analysen av Galton og Mjøens tanker. Eugenikken som teori var omfattende, og det er derfor ikke overaskende at mennenes syn ikke er helt synkrone. Det vil derfor være nyttig å skape en noe generell oversikt over de elementer som i størst grad blir snakket om av analyseobjektene, slik at man kan referere til denne ved behov. Det vil være separate modeller for Galton og Mjøen, dog med lik form og samme tema. Modellene tar enkelte temaer som har blitt snakket om i teorien og kategoriserer de ettersom hvor mye temaene belyses av analyseobjektene i deres publikasjoner. Modellene deler denne vurderingen av stoffmengde opp i «lite, middels og mye». Lite vil si at det er publisert et eller færre utgivelser som belyser Mjøen eller Galtons syn på et tema. Middels vil si at det er publisert flere utgivelser som belyser temaet, eller at temaet det snakkes om blir belyst gjennom dedikerte kapitler i deres større verk. Mye vil si at dette er et tema med hovedfokus eller har dedikerte verk publisert for å belyse det.

Dette er selvfølgelig ikke helt nøyaktige modeller, da det er vanskelig å kondensere et bredt kildemateriell med publikasjoner av ulikt omfang inn i et oversiktlig system. De er heller en forenklet oversikt som kan refereres til for å få en kjapp oversikt over aktørenes fokus i sine verk.

Modeller

Modell 1: Galton

Tema	Lite	Middels	Mye
Jøder	X		
Afrikanere			X
Rase		X	
Arv			X

⁴² Ibid s. 201

⁴³ Ibid s. 203 & 204

Modell 2: Mjøen

Tema	Lite	Middels	Mye
Jøder		X	
Afrikanere	X		
Rase			X
Arv		X	

Galton og Mjøen om jøder

Da oppgaven nå har belyst både Galton og Mjøens syn på rase og sett på eksempler på hva de mener om noen enkelte etnisiteter, bringer det oppgaven til sammenligningen av disse synspunktene. Man kan begynne med å se på hvordan de forholder seg til det jødiske folket, da man i utgangspunktet skulle anta at antisemittismen stod sterkt i eugenikken med tanke på hvordan den ble brukt under 2. verdenskrig. Dette stemmer dog ikke helt, for selv om begge kan sies å ha ytret stereotyper om det jødiske folk, eksempelvis at de er spesielt forplantningsdyktige, er det vanskelig å argumentere for at jødefiendtlighet stod sentralt i deres ideologi.

«For den hebraiske arveglede, den naturlige viljen til å være fruktbar, har ingen funnet bedre ord enn Tacitus. Han forteller at et trekk gjorde særlig inntrykk på ham hos hebreerne, og det var deres «generandi amor»»⁴⁴

Spesielt Galton kan sies å ha et noe likegyldig forhold til dem, da noe av det eneste man finner av hans syn på dem er å finne i et intervju med en jødisk avis. Mjøen på sin side beheftet seg i noe større grad med det jødiske folk, men prøver heller å forklare jødefiendtligheten i Europa baserte på det sine eugeniske tanker, jmf modell 1 og 2 om jøder.

Det mest slående fellestrekket ved de to aktørenes holdninger mot det jødiske folk, er hvordan begge ser dem som et spesielt tilfelle innenfor deres rasehierarkiske verden. Som et forfulgt folkeslag uten nasjon, ser både Mjøen og Galton dette som et resultat av hvordan positiv eugenikk har vært til deres fordel, bare under navnet Moseloven. Moselovens oppfordringer til å velge å formere seg innenfor egen kultur med samme folkeslag, mener de begge er årsaksforklaringen til jødernes utbredelse og overlevelse.

«Q: Do you think that the hygienic regulation of the Mosaic code has contributed to the fitness of the Jewish race? Galton: I am willing to believe that the indirect influence has been great».⁴⁵

Galton og Mjøen om afrikanere

Hvis man kan argumentere for at Galton og Mjøen hadde et noe nøytralt, tilnærmet positivt, syn på det jødiske folk, er det dog vanskeligere å kunne si det samme om deres syn på afrikanere. Til tross for at det er dette tema som oppgaven behandler som har størst avvik i stoffmateriell mellom de to forfatterne, jmf modell 1 og 2 om afrikanere, kan det synes at deres syn og holdninger er ganske like. Når det kommer til dette elementet av dere overordnede raseteori, presenterte de brutal retorikk, da de ikke så på dem som likemenn. Noe man kan merke seg når man leser Mjøens «Rasehygiene», er

⁴⁴ Ibid, s. 201

⁴⁵ The Jewish Chronicle, 1910

det at han ser på det som mer eller mindre en selvfølge at afrikanere blir sett på som primitive og mindreverdige, som han sier i begynnelsen av kapitelet om rase;

«Man hører ofte anført mot raseteorien at det å inndeles mennesker i klasser etter deres rasemessige anlegg er et inngrep i menneskerettighetene som ikke bør tåles. Så lenge det dreier seg om rent inferiøre menneskeslag i Afrika eller Australia innrømmes kanskje en slags raseforskjell, men ikke når det gjelder f. eks. europeere.»⁴⁶

Begge bruker retorikk som «mindreverdige» og «barbariske» for å beskrive det meste av kontinentet, og begge så på afrikanere generelt som en biologisk fare for spesielt Europa. Med biologisk fare mener de hovedsakelig «raseblanding», som begge stiller seg sterkt imot hjemlet i deres tro om at det skaper fysiske og psykiske misdannelser hos «bastardene» denne blandingen produserer. Her er både Galton og Mjøen omforent i sine tanker. Man kan argumentere for at til tross for at både Galton og Mjøen så på afrikanere som mindreverdige mennesker, var Galton i større grad opptatt av å gjennomføre politiske handlinger på bakgrunn av disse holdningene. Det lengste Mjøen går i sin retorikk mot afrikanere, var forslaget om å begrense raseblanding, dog uten å foreslå konkrete tiltak. Galton på sin side så på afrikanere som en hindring for menneskeheten, og nøyer seg ikke med å advokere imot raseblanding. Som nevnt tidligere forsvarte Galton både slaveinstitusjonen, samt fremmer en total demografisk endring i øst-Afrika til fordel for det han anser som et mer sivilisert folkeslag, kineserne. Denne tanken om afrikanere som et «fremmed» rase belyses godt i brevet til redaktøren i *The Times*, hvor han skriver; «Sir, I do not join in the belief that the african is equal in brain or in heart».⁴⁷ Det er også i dette brevet Galton forsvarte slaveriet med argumentet at afrikanere kan tas i bruk av hvite, da de ikke har det samme behovet for frihet.

Rase og arv

Et av de mest sentrale forskjellene mellom Galton og Mjøen, til tross for en overordnet lik ideologi, vil være hvordan de kommer frem til like konklusjoner basert på et noe ulikt perspektiv. Med det menes det at de vektlegger ulike deler av eugenikken, og det er ærlig talt noe vanskelig å beskrive denne forskjellen, da det er mer et helhetsinntrykk basert på en mengde primærlitteratur som belyser forskjellene. Oppgaven vil argumentere for at hovedforskjellene mellom Galton og Mjøen er hvordan de forholder seg til temaet rase og arv. Rase og arv går i stor grad hånd i hånd i eugenikken, men det er måten tematikken behandles på som gjør det interessant å se på i forhold til oppgavens to aktører. Det inntrykket man får når man leser bøker forfattet av Galton, er at han i større grad enn Mjøen ser på arv som avgjørende for å produsere «overmennesker», jmf modell 1 og 2 om arv. Det skal sies at Mjøen selvfølgelig så på arv som viktig, og som nevnt mener han at medfødte evner overstrider omgivelser, men han ser heller på «godt arvestoff» som et resultat av «høyverdige raser». Med andre ord kan man si at Galton i større grad var opptatt av at «vellykkede» medlemmer av samfunnet skulle formere seg, enn han var opptatt av at eksempelvis kun hvite skulle få barn.

Man kan så stille spørsmålet om hvordan han da kunne se på eksempelvis afrikanere som undermennesker hvis ikke rase stod sentral. Dette kommer av at selv om Galton

⁴⁶ Mjøen, 1938, s. 25 & 26

⁴⁷ Galton, 1857

satte arv foran alt annet, mente han at det eksisterte klare forskjeller på hvilke raser som generelt sett har godt arvestoff. Med dette som bakteppe er det derfor ikke helt overaskende at han kan gjøre et så klart skille mellom kinesere og afrikanere, da man får inntrykk av at Galton så på de samfunn kinesere og afrikanere levde i, og sluttet at siden kineserne hadde en mer velutviklet sivilisasjon, måtte de ha bedre arvestoff. Derfor kan man argumentere for at selv om Galton innehadde og ytret det man kan kalle åpenbart rasistiske utsagn og ideer, kan det virke som han i større grad enn Mjøen «tilfeldigvis» var rasistisk, og at denne rasismen kom som uttrykk av pseudovitenskap fremfor en iboende rasisme som han søkte å legitimere.

På den andre siden kan man argumentere for at Mjøen gikk i motsatt retning, og som man kan lese av modell 1 og 2, skrev han mer om rase og arv. Som utdannet kjemiker var han aldri formelt skolert innenfor biologi, og dette sammen med et større søkelys på å beskrive og kategorisere ulike raser, resulterer i et inntrykk av at han i større grad en Galton baserte sin eugenikk på hans egen og samtidens rasisme. Grunnen til dette inntrykket baserer seg også på hvordan han presenterer «den nordiske rase» som overlegen, og i motsetning til Galton setter mer konkrete likhetstegn mellom rase og arv. Med andre ord så ikke Mjøen på sivilisasjon som indikator på «høytstående mennesker» slik som Galton, men forholdte seg til en strengere tankesett om at «høytstående raser» produserer sivilisasjon. Galton så også med mer nyanserte øyne på variasjon mellom mennesker i samme rase, og sluttet seg til en mer arvebestemt forklaringsmodell basert på at prominente medlemmer av samfunnet produserer prominente barn, og kan derfor argumenteres for at var mer klasseorientert enn raseorientert. Sett i ettertid var han mest sannsynlig begge deler, men i lys av samtidsholdningene kan det sies at han heller abonnerte på at godt arvestoff generelt var mer prominent hos, men ikke eksklusivt tilhørende, den «hvite rase». Det at folk var «overmennesker», var i større grad basert på samfunnsstatus enn rase, selv om de definitivt hadde med hverandre å gjøre.

Konklusjon, refleksjon og kritikk

Oppgaven vil konkludere med at til tross for at Jon Alfred Mjøen i stor grad formet sine tanker om eugenikken basert på Francis Galtons forfatninger, finnes det utvilsomt vesentlige forskjeller i deres teorier. Mjøens fokus på «den nordiske rase» i takt med hans tankegods om dens historiske utbredelse går ikke helt overens med Galtons tanker om at arv står i eugenikkens sentrum. Galton var også i større grad opptatt av å sette likhetstegn mellom «overmennesker» og sosial status og klasse, der Mjøen til motsetning anser denne statusen som et uttrykk for «overmenneskers» rasemessige overlegenhet. Man skal dog huske at de begge innehadde overordnede ideene om at det eksisterte store biologiske forskjeller mellom menneskets mange etnisiteter, og begge fremmet det som i ettertid blir husket som rasistiske og direkte skadelige verk. Oppgavens omfang resulterte i at den ikke kunne belyse de politiske funksjonene av eugenikken i noen vesentlig grad, men det er der mange konkrete handlinger ble begått med teorien som førende, og med smertefulle ringvirkninger for mange europeiske minoriteter. Oppgaven fikk heller ikke anledning til å se på effekten av eugenikken for urbefolkning i blandt annet Norge, U.S.A og Øst-Europa, der samer, indianere og sigøynere ble behandlet som mindreverdig etter eugenikkens modell.

Gjennom arbeidet med oppgaven har mine fordommer og moralske standpunkt blitt utfordret, i den forstand at det er vanskelig å forestille seg den dag i dag at eugenikken vokste frem som en legitim vitenskap i samtiden. Det skal også innrømmes at det er noe

vanskelig å forholde seg til materiellet objektivt, da det er lett å moralisere det vi i dag fordømmer i fortiden. Det er dog viktig som nevnt tidligere å forsøke å sette seg inn i samtidssituasjonen, der moderne biologi og genetikk belyser det de på slutten av 1800-tallet bare kunne drømme om. Det er selvfølgelig også viktig at selv om man er forsiktig med å moralisere historien, må man også ikke være redd for å belyse den, og motbevise de teoriene som i ettertiden blir sett på som uvitenskapelig. Det er det denne oppgaven har hatt en ambisjon om å oppnå, samtidig som den anerkjenner at det vil være nesten umulig å legge ifra seg de fordømmer og inntrykk som farges av nåtiden.

Sett i lys av en bacheloroppgaves omfang og rammer, er det viktig å belyse dens begrensninger. Gitt et så omfattende kildemateriell og bred tematikk, er det vanskelig å gi et sannferdig bilde av eugenikken i sin helhet. Det ville ha vært interessant å behandle den samme tematikken med et bredere datasett og flere aktører, da denne oppgaven begrenses til kun Galton og Mjøen. Gjennom arbeidet med oppgaven har det også kommet til lys at det er stor variasjon mellom hvordan eugenikken blir omtalt og praktisert i Norge og England, og gjennom innhenting av empirien har det blitt klart at eugenikken ble praktisert på ulikt vis rundt om i verden. Det ville derfor ha vært interessant å, i en mer omfattende oppgave, kunne belyse disse forskjellene i et mer helhetlig bilde.

Til ettertanke har det også vært interessant å se på den langvarige påvirkningskraften eugenikken har hatt rundt om i verden. Den mest åpenbare av disse er selvfølgelig holocaust under 2. verdenskrig, som det er skrevet et lite hav om, men man tenker også på generelle holdninger rettet mot minoritetsgrupper og innvandrere til den dag i dag. Til tross for at eugenikken på mange måter gikk i oppløsning som akademisk praksis etter krigen, lever det tankegodset om «over» og «undermennesker» sterkt den dag i dag, ofte legitimert av gammel litteratur krevet i eugenikkens alder. Jøder, afroamerikanere, og sigøynere er bare noen eksempler på minoritetsgrupper som fremdeles vil kjenne på stereotypene og hatet forfattet av menn vi i dag i stor grad anser som dilettanter som syslet med pseudovitenskap.

Det er også verdt å sette spørsmålstegn til i hvor stor grad man kan se de langvarige virkningene av eugenikken i dagens debatt om genmodifisering. Dette tema, og denne debatten, har gjennom de siste årene meldt seg som mer og mer aktuell, da bioteknologi har kommet så langt at man for første gang i historien har mulighet til å endre menneskets naturlige biologi. Så sent som 2015 ble det holdt et møte i Paris mellom verdens statsledere om nettopp de utfordringene og mulige skader denne vitenskapelige progresen medbringer. Teknologinasjonen CRISPR/Cas9 har også på mange måter «tvunget» debatten på banen, da man er redd for at man er uforberedt på konsekvensene av for eksempel designer-barn, samt eventuelle etiske spørsmål rundt retten til liv. Spørsmålet om retten til liv er kontroversielt og splittende, da man i dag har muligheten til å utrydde sykdommer som Downs-syndrom og kortvoksthet, og det settes spørsmålstegn om hvem som skal ha autoritet til å bestemme denne retten.⁴⁸

Denne debatten omfatter også et klassespørsmål. Hvem som vil få tilgang til teknologien, hvordan de skal bruke den, og hvor mye den koster vil i stor grad basere seg på velstand. Dette gjelder både for nasjoner og privatpersoner, og det spekuleres den dag i dag om det har foregått genmodifisering på barn i kina og på barn av rike mennesker. Dette spørsmålet vil også avhenge av i hvor stor grad man tillater genmodifiseringen, for om man snakker om å fjerne sykdommer, eller man snakker om å forbedre for eksempel

⁴⁸ Dunker, 2016

et barns utseende, vil være avgjørende for debatten. Veien er kortere for aksept av modifisering som skal fjerne sykdommer, dog som nevnt ovenfor med egne spørsmålstegn om rett til liv, enn den er for såkalte estetiske modifiseringer, som stiller grunnleggende spørsmål om normativt utseende.⁴⁹

⁴⁹ Ibid

Litteraturliste

Bulmer M. G, 2003, Francis Galton: Pioneer of Heredity and Biometry, *The Johns Hopkins University Press, Baltimore & London*, hentet fra:

http://web.b.ebscohost.com/ehost/ebookviewer/ebook?sid=cb74c00d-af74-4e84-9d45-6cce5900baa6%40pdc-v-sessmgr05&ppid=pp_Cover&vid=0&format=EB

Dunker A, 2016, Den vidunderlige nye eugenikken, hentet fra:

<https://www.lmd.no/2016/06/den-vidunderlige-nye-eugenikken/>

Farrall L. A, 2019, The Origins and Growth of the English Eugenics Movement 1865-1925, *STS Occasional Papers number 9*, hentet fra:

<https://www.ucl.ac.uk/sts/sites/sts/files/lyndsay-andrew-farrall-2019-origins-growth-english-eugenics-movement-9781787510012.pdf>

Galton F, 1857, 26.12, Negroes and the slave trade (brev til redaktør) *The Times*, hentet fra: <http://galton.org/essays/1850-1859/galton-1857-12-26-times-negroes-slave-trade.pdf>

Galton F, 1873, 05.06, Africa for the Chinese (brev til redaktør) *The Times*, hentet fra:

<http://galton.org/letters/africa-for-chinese/AfricaForTheChinese.htm>

Hundstad D, 2003, 21.02, Komparasjon i historieforskning – metodiske og teoretiske utfordringer, hentet fra:

file:///C:/Users/jonas/Downloads/Komparasjon_i_historieforskning_metodisk.pdf

Kyllingstad J. R, 2019, 19.07, Eugenikk, hentet fra: <https://sml.snl.no/eugenikk>

Lavik, N. J, 1998, *Rasismens intellektuelle røtter*, Oslo: Tano Aschehoug, hentet fra:

<https://www.nb.no/items/fe1efcab356674f30898c838aad69bd0?page=5&searchText=rasismens%20intellektuelle%20historie>

Mackenzie D, 1976, *Social studies of science: Aspects of the Sociology of Science*, vol 6,

Hentet fra: https://www.jstor.org/stable/284693?seq=1#metadata_info_tab_contents

Mjøen J. A, 1938, *Rasehygiene* (2. utg.). Jacob Dybwads Forlag, Oslo

Monsen A, Tennøe T, 1997, *Som lys i mør skodde: da genetikken kom til Norge*, Oslo, TMV, hentet fra:

<https://www.nb.no/items/d7db004a33c18c00dd9787746bc1e9ba?page=3&searchText=darwin>

Pedersen H, 2003, *Gud har skapat svarta och vita människor, jäfvulen derimot halfnegeren.*: En komparativ analyse av Jon Alfred Mjøen og Herman Lundborgs rasehygieniske ideer i Norge og Sverige. Ca. 1900-1935 (Masteroppgave), Historisk institutt, Universitetet i Oslo

Sandmo E, 2020, 09.03, Historieskriving før Ranke, hentet fra:

<https://www.norgeshistorie.no/studere-fortid/historie/2090-Historieskrivning-f%C3%B8r-Ranke.html>

The Jewish Chronicle, 1910, 29.07, Eugenics and the Jew, hentet fra:

<http://galton.org/essays/1900-1911/galton-1910-jewish-chronicle-eugenics.pdf>

Thorsen D. E, 2019, 28.07, Sosialdarwinisme, hentet fra: <https://snl.no/sosialdarwinisme>

Voje K. L, 2019, 31.10, Charles Darwin, hentet fra: [https://snl.no/Charles Darwin](https://snl.no/Charles_Darwin)

